Vybrané aspekty používania pojmu *fronésis* v Iamblichovom spise *Protreptikos*

CHOSEN ASPECTS OF THE USAGE OF
THE TERM *PHRONESIS* IN IAMBlichUS'
WORK *PROTREPTIKOS*

MICHAELA RUŠINOVÁ

Katedra filozofie

Filozofická fakulta

Trnavská univerzita v Trnave

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

rusinova.michaela@hotmail.com

ABSTRAKT

The paper is divided into two main thematic parts. The first part aims at basic characteristics of Neoplatonism in general with an attempt to point out the place of Iamblichean thought in the system of later Neoplatonism and to put the light on several innovative ideas which had been brought by him into the philosophy of Neoplatonism. The second part involves bilingual translation of selected excerpts from his work *The Exhortation to Philosophy* in order to scrutinize the usage and meaning of the term *φρόνησις*.*

* Príspevok vznikol na Katedre filozofie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave ako súčasť grantového projektu VEGA č. 1/0416/15: *Vznik, formovanie a premeny významu pojmu *fronésis* v antickej filozofii*.

— NESKORŠÍ NOVOPLATONIZMUS

Iamblichos z Chalkidy¹ (cca 240 n. l. – 325 n. l.) ako mysliteľ neskoršej antiky je predstaviteľom neskoršieho neoplatonizmu, ktorý sa sformoval na podklade Plótinovho diela. Rozšírenými filozofickými žánrami novoplatonizmu boli

komentáre, biografie a tzv. τὰ σχόλια – poznámky, výklady. Z tohto dôvodu, ako aj kvôli tomu, že v nej figurovali authority, sa zvykne filozofia neskoršej Rímskej a Byzantskej ríše retrospektívne nazývať scholastickou. Uplatňovanými metódami pri zostavovaní filozofickej spisby boli: sylogistická logika prevzatá z Aristotela a metóda klasifikácie, nazývaná dialektikou, pod ktorú spadalo delenie, definícia, dôkaz alebo vysvetlenie a analýza.²

1 V slovenskom ani v českom akademickom prostredí Iamblichovi nie je venovaný intenzívnejší výskum v oblasti dejín filozofie, rovnako ani na poli systematickej filozofie. Z početných spisov, ktoré Iamblichos napísal, a tých, ktoré sa dochovali v podobe odkazov a fragmetov, nie je, pokiaľ nám je známe, do slovenského jazyka úplne preložený ani jeden. *Antológia z diel filozofov* obsahuje krátky výňatok z Iamblichovho *Protreptiku*, ktorý sa týka prevažne etických názorov (Martinka 1998, s. 225 – 229). V češtine jestvuje preklad z jeho ranej tvorby *De Mysteriis Aegyptiorum* (prekl. Matouška 1992) a *Vita Pythagorica* (prekl. Bahník 1999).

2 Llyod 1990, s. 8. Iamblichos preberá danú metodológiu. Keď v prvej kapitole *Protreptiku* (Iambl. *Protr.* I, 12K) uvádza použitie akejsi strednej metódy medzi pytagorejskou a všeobecne známou, potom by sme mohli usúdiť, že touto metódou myslí práve dialektiku ako metódu klasifikácie a deduktívne usudzovanie v podobe sylogistickej logiky. Porov. tiež spôsob uvedenia obsahu prevažnej

Synkretizmus a eklektický univerzalizmus, ktorého význačným momentom je porozumenie Platónovi a Aristotelovi v ich vzájomnej názorovej komplementarite, sa najväčšmi prejavili u Iamblichu, zakladateľa sýrskej školy.³ Vieme, že „ustanovil súbor všeobecne platných zásad textov, ktoré ostali nezmenené počas neskorej antiky a rozšíril používanie štruktúrovaných komentárov ako jedinej metódy výskumu a výučby pre takýto študijný plán“.⁴ Akademické prostredie neskoršej antiky sa mohlo v období svojho rozkvetu slobodne rozvrhovať, pretože vtedajšie politické pomery do nástupu cisára Justiniána voči rozvoju akademického života represie neuplatňovali a v menovaných kultúrnych centrách existovali „profesúry“ filozofie, financované z verejných zdrojov.⁵

— INOVATÍVNOSŤ IAMBlichOVHO MYSLenia

Do novoplatónskej metafyziky⁶ Iamblichos prispel pluralizáciou hypostáz, a ako

ukazuje Dillon z evidencie od Prokla, „postuloval henády (jednoty) vo sfére Jedna, ktoré porovnával s bohmi“.⁷ Podľa Damaskia postuloval dva prvé počiatky (ή αρχή): úplne nevysloviteľné a jednoduché (ne-participované) Jedno (τὸ παντάπασιν ἀπορρήτον καὶ τὸ ἀπλῶς ἓν).⁸

Antropologický koncept je vystavaný na predpoklade, že individuálna duša človeka sa účastní na intelektu, prostredníctvom ktorého sa spája s božským intelektom, a súčasne je participovaná v rámci hyletickej sféry, a preto je človeku inherentná telesnosť a potencialita. Ak to vzťahujeme na rozvrhovanie jeho vlastnej existencie, potom je v možnosti (δύναμις) duše uskutočňovať sa konkrétnym spôsobom.⁹ Z diela *De Mysteriis* sa dozvedáme o rozlišovaní troch skupín ľudí: prvú tvorí väčšinová populácia tých, ktorí sú vedení predovšetkým

(πρόοδος) z ěv a princíp znovunavrátania (ἐπιστροφή) sa k nemu (Beierwaltes 1996, s. 35). Jednotlivé emanačné vrstvy, ὑποστάσεις, teda νοῦς, ψυχή a ὕλη sú z ěv utvorené prostredníctvom vychádzania Jedna zo seba samého. Moment ascendentného smerovania ľudskej existencie, nazdávame sa, predstavuje určujúce smerovanie uskutočňovania človeka s cieľom návratu k Jednu.

7 Dillon 1973, s. 32.

8 Dillon 1993, s. 49 – 51.

9 εἰ γὰρ ἀρχαὶ τῶν πράξεων εἰσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ δύναμιν ἔχουσιν ἐξ ἑαυτῶν οἰκείαν εἰς αἵρεσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ φυγῇ τῶν κακῶν, ὁ μὴ χρώμενος ταύτῃ τῇ δυνάμει τῶν δοθέντων ἐκ φύσεως αὐτῶν πλεονεκτημάτων ἐστὶν ἀνάξιος. Ak sú to totiž ľudia príčinami skutkov a zo seba majú vlastnú spôsobilosť k voľbe dobrých vecí a k vyvarovaniu sa tých zlých, potom ten, ktorý nevyužíva túto schopnosť, je nehodný výhod, ktoré mu boli dané z prirodzenosti (podstaty). (Iambl. *Protr.* III, 28K)

väčšiny kapitol (Iambl. *Protr.* II, 14K; VIII, 127K; XII, 170K).

Systém značenia citovaných, parafrázovaných alebo priamo preložených miest v Iamblichovom texte používame v súlade so značením, ktoré uvádza Pistelliho kritické vydanie (Iamblichus 1888).

3 Ricken 1996, s. 166; Llyod 2002, s. 312.

4 Athanassiadi 2002, s. 277. Kánon predpisoval povinné štúdium dvanástich Platónových dialógov v presne stanovenom poradí. Postupnosť bola nasledovná: *Alkibiadés I*, *Gorgias*, *Faidón*, *Kratylos*, *Thaitétos*, *Sofista*, *Politikos*, *Faidros*, *Symposion*, *Filébos*, po ktorých nasledovali „kráľovské“ dialógy *Parmenides* a *Timaios*. (Porov. Dillon 1973, s. 15.)

5 Llyod, 2002, s. 313.

6 Plótinos zaviedol do intelektuálnej diskusie emanačný princíp vychádzania

prírodnými silami a uplatňujú svoje rozumové schopnosti iba na prirodzené fenomény; druhá skupina nemnohých, ktorí tieto schopnosti odvracajú od skúmania prírodných vecí a obracajú ich smerom k čistému intelektu a ideám; a nakoniec takí, ktorí oscilujú medzi prírodou a čistým intelektom.¹⁰ Osobe náleží žiť intelektuálny život, zdokonaľovať sa v zdatnosti, resp. cnosti (ἀρετή), v poznaní (ἐπιστήμη) a múdrosti (σοφία), ktorých cieľom je pravda (ἀληθεία) a dobro (ἀγαθόν). Individuálnej duši¹¹ je k tomu daná možnosť voľby na úrovni praxe a morality, ako aj z hľadiska cibreňia teoretických schopností, ako o tom svedčí celkový obsahový rámec eticky ladeného spisu *Protreptikos*, ktorý podnecuje obrátenie duše smerom k správnym a vznešeným životným potrebám (τὰ καλὰ καὶ γενναῖα ἐπιτηδεύματα) a k najdokonalejšiemu dobru (τελειότατον ἀγαθόν).¹²

Hierarchické usporiadanie skutočností sa u Iamblicha premieta aj do etickej oblasti. Finamore uvádza nasledovných sedem stupňov zdatnosti:

- hieratické/teurgické (ἱερατικάί/θεουργικάί)
- paradigmatické (παραδειγματικάί)
- kontemplatívne (θεωρητικάί)
- purifikačné (καθαρακτικάί)
- politické (πολιτικάί)
- etické (ἠθικάί)
- prirodzené (φυσικάί).¹³

Aj keď Finamore nevymenúva konkrétne zdatnosti, ktoré prislúchajú jednotlivým stupňom, z evidencie od Damaskia¹⁴ ilustruje súvzťažnosť teoretických (kontemplatívnych) a politických cností, pričom politické sa uplatňujú s ohľadom na výkon rozumu (λόγος), zatiaľ čo teoretické vzhľadom na intelekt (νοῦς).¹⁵

Schematický náčrt hierarchickej výstavby hodnôt (ἀρεταί) sme uviedli preto, aby sme na základe vybraných pasáží z *Protreptiku* mohli preukázať nasledovnú pracovnú hypotézu. Predpokladáme, že φρόνησις ako zdatnosť rozumnosti by mala patriť práve do kategórie intelektuálnych cností, ale uplatňovať by sa mala aj v rámci praktického konania.

POVZBUDENIE K FILOZOFII

Spis *Προτρεπτικός ἐπὶ φιλοσοφίαν*¹⁶ predstavuje druhú knihu zo súborného

10 Iambl. *De Myst.* V, 18.

11 K polemike o povahe a funkciách duše u Iamblicha pozri bližšie Huby 1993, s. 5 – 13.

Zatiaľ čo u jeho predchodcov, počnúc Plotínom, neboli dostatočne jasne odlíšené druhá a tretia hypostáza (teda *nús* a *psyché*), Iamblichos, ako vieme zo spisu *De Anima*, zdôrazňoval ich diferenciu a na úrovni psychickej sféry rozlíšil božskú, ľudskú a animálnu dušu a odmietal tézu o prevetľovaní duší do zvierat a naopak. (Dillon 1993, s. 41 – 44). Vzťah duša-telo chápe na pozadí bipolárnej kategoriálnej dvojice aktívne-pasívne, (hodnotovo) vyššie-nižšie (Iambl. *Protr.* V).

12 Porov. Iambl. *Protr.* I, 10K.

13 Finamore 2012, s. 114.

14 *In Phaed.* 142.4 – 6.

15 Porov. Finamore 2012, s. 122.

16 Pri preklade vybraných častí *Protreptiku* vychádzame z kritického vydania tohto spisu od Ermenegilda Pistelliho (Iamblichus 1888). Vydavateľstvo Bibliolife, ktoré je distribútorom Pistelliho kritického vydania Iamblichovho textu, si vo svojich autorských právach nevyhradzuje podmienku zakúpenia licenčných práv, ani nevznieslo zákaz pre voľné

diela *O pytagoreizme*¹⁷. Štruktúra diela je tvorená počtom 21 kapitol a obsahuje úvodný synopsis (κεφαλαία, lat. *summaria*¹⁸), o ktorom sa viaceré štúdie domnievajú, že ide o *nóvum* v antickej filozofickej literatúre.¹⁹ Iamblichos v spise uvádza rôzne spôsoby či prístupy (ἔφοδοι) motivovania k filozofii, ktoré možno rozčleniť trojako: všeobecné (kap. II), zmiešané (kap. V – XX) a špecificky pytagorejské (kap. III, IV a XXI). Iamblichos z veľkej časti prevzal myšlienky z početných dialógov Platóna, menovite z *Timaia*, *Faidóna*, *Faidra*, *Thaetéta*, *Gorgia*, *Menexena*, *Obrany Sokratovej*, z *Ústavy* a zo *Zákonov* (kap. V a kap. XII – XIX); z Aristotelovho strateného *Protreptiku* (kap. VI – IX)²⁰;

používanie daného spisu čitateľmi, pedagógmi a bádateľmi.

- 17 O knihách sa predpokladá, že im prislúchali tieto tituly (O'Meara 1989, s. 33): (1) *Βίος Πυθαγορικός* (*Život Pytagorov*, lat. *Vita Pythagorica*, ale aj *De Vita Pythagorica Liber*); (2) *Λόγος Προτρεπτικός εἰς φιλοσοφίαν* alebo *Προτρεπτικός ἐπὶ φιλοσοφίαν* (*Povzbudenie k filozofii*, bežne zvané *Protrepticus*, lat. *Adhortatio ad Philosophiam*); (3) *Περὶ τῆς κοινῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης* (*O všeobecnej matematickej vede*, lat. *De ommuni Mathematica Scientia*); (4) *Περὶ τῆς Νικομάχου Ἀριθμητικῆς Εἰσαγωγῆς* (*O Nikomachovom úvode do aritmetiky*, lat. *In Nicomachi Arithmetica Introductionem*); (5) *Περὶ τῆς ἐν φυσικοῖς ἀριθμητικῆς ἐπιστήμης* (*O aritmetike vo fyzike*); (6) *Περὶ τῆς ἐν ἠθικοῖς ἀριθμητικῆς ἐπιστήμης* (*O aritmetike v etike*); (7) *Περὶ τῆς ἐν θεολογικοῖς ἀριθμητικῆς ἐπιστήμης* (*O aritmetike v teológii*); (8) *Περὶ γεωμετρίας τῆς παρὰ Πυθαγορείους* (*O pytagorejskej geometrii*); (9) *Περὶ μουσικῆς τῆς παρὰ Πυθαγορείους* (*O pytagorejskej hudbe*); (10) *Κ pytagorejskej astronómii*. (Prekl. a.)

- 18 Porov. kritické vydanie Iamblichovho spisu E. Pistellim. Iamblichus 1888, s. 3 – 6.

- 19 Hutchinson, Johnson 2005, s. 203.

- 20 Hutchinson, Johnson 2005, s. 204 – 205.

z pytagoreizmu s častým odvolaním sa na Pytagora zo Samu (vinie sa celým dielom); z pytagorejských *Zlatých veršov* (kap. III) a zo spisu *O múdrosti* napísaného Archytom (kap. IV) a i.

Protreptikos získal na pôde dejinno-filozofického výskumu relevanciu najmä v snahe o rekonštrukciu rovnomeného, avšak strateného Aristotelovho spisu.²¹ Spis sa tiež dostal do pozornosti v súvislosti s analýzou pojmu *φρόνησις* u Aristotela.²² Preklady spisu *Protreptikos* od Iamblicha existujú v latinskom, anglickom, nemeckom a francúzskom jazyku.²³

Vo všeobecnosti predstavuje protreptický žáner „motivačnú reč“, ktorá má čitateľa (príp. poslucháča) povzbudiť k istej činnosti. Tento žáner, ako uvádza Abenque s odkazom na Gadamera, „ako taký vylučoval akúkoľvek rýdzo doktrínarsku diskusiu“²⁴ a absentuje u neho teoretický nárok, bez prezentácie

- 21 Vedú sa tiež diskusie o tom, či Iamblichos z Aristotelovho *Protreptiku* dané pasáže doslova opísal alebo ich parafrázoval s miernymi významovými posunmi. K danej problematike bližšie pozri napr. Gadamerove analýzy (Gadamer 1928), Rabinovitzovu štúdiu (Rabinovitz 1957), ako aj pomerne nedávnu štúdiu Hutchinsona a Johnsona (Hutchinson, Johnson 2005).

- 22 K problematike rekonštrukcie významu pojmu *φρόνησις* pozri napr. Jägerove skúmania v danej oblasti (Jäger 1923), ako prácu jeho kritika Abenqueho (Abenque 2003).

- 23 Latinský preklad zostavil Theophrastus Kiessling (Iamblichi Chalcedensis 1813). Anglickú verziu sprostredkoval Thomas Johnson (Iamblichus 1907). Do nemeckého jazyka preložil tento spis Schönberger (Iamblichos 1984). Preklad do francúzskeho jazyka poskytol E. des Places (Jamblique 1989).

- 24 Abenque 2003, s. 30.

filozofických dišpút tým, ktorým je spis adresovaný, tzn. nefilozofom. Ak vezmeme do úvahy synkretizmus dobovej filozofie, potom zo strany autora ani nemožno očakávať dôraznú kritiku. Tá sa vyžaduje skôr pri zámere prekonať nejaké učenie vzhľadom na jeho explanačnú nedostatočnosť. Pridržiavanie sa autorít značí, že sa s nimi v niektorých ohľadoch nemusí súhlasiť, avšak v zásade sa s ich názormi mysliteľ nerozháda. Samotnú potrebu nenáročného štýlu i obsahu textu, ktorý má podnietiť k filozofovaniu, si uvedomuje v metodologickej časti²⁵ aj Iamblichos, kde nasleduje Aristotelovu zásadu, a síce, že v oblasti teoretického poznania sa má pri vysvetľovaní postupovať od toho, čo je každému známe.²⁶ Iamblichos,

u ktorého badať snahu o metodologickú komplexnosť a nezaujatosť, začína uvádzaním všeobecne známych obrazov, ktoré sú všetkým zrozumiteľné, a postupne rozvíja základnú myšlienku podnietiť k teoretickému spôsobu života prostredníctvom pytagorejských myšlienok, vedeckého uchopenia pojmu múdrosti, až sa dostáva k špecifickým výzvam, k teoretickej filozofii a rozumnému životu v súlade s ľudskými potrebami (ἐπιτηδεύματα), a tým, zdá sa, implementuje i pragmatické hľadisko praktickej aplikácie.²⁷

ΦΡΟΝΗΣΙΣ

Pozrime sa na vybrané spôsoby používania výrazu φρόνησις v texte a začnime jedným z pripodobnení.

<p>εἰ εὐκτὸν ἢ εὐαἰσθησία, μᾶλλον σπουδαστὸν ἢ φρόνησις ἔστι γὰρ τοῦ ἐν ἡμῖν πρακτικοῦ νοῦ οἷονεῖ τις εὐαἰσθησία· δι' ἣν μὲν γὰρ ἐν οἷς πάσχομεν οὐ παραισθανόμεθα, δι' ἣν δὲ ἐν οἷς πράττομεν οὐ παραλογιζόμεθα.</p>	<p>Ak je žiadúca ostrosť vnímania, o to väčšmi je horlivého usilovania hodná rozumnosť²⁸: existuje totiž akoby nejaká schopnosť správneho vnímania praktického rozumu v nás; v týchto určeníach prostredníctvom prvej totiž nezakúsime, že mylne vnímame, prostredníctvom druhej zase nekonáme tak, že si činíme nesprávny úsudok. (Iambl. <i>Protr.</i> II, 20K)</p>
<p>εἰ γὰρ σοφώτατος ἐστὶ καὶ θεωρῆσαι τὰ ὄντα δυνατός, τῆς θεωρητικῆς αὐτὸν καὶ θεολογικῆς σοφίας δεῖ ἀντιποιεῖσθαι· καὶ εἴπερ ἐπιστήμην καὶ φρόνησιν λαβεῖν ἀπάντων δύναμιν ἔχει παρὰ τῆς φύσεως, τὴν ἀποδεικτικὴν ἐπιστήμην αὐτὸν δεῖ μεταδιώκειν καὶ τὴν κατὰ φρόνησιν ἀρετὴν ὡς μάλιστα αὐτῷ πρέπουσαν.</p>	<p>Ak je človek najmúdrejší a schopný nazerať súcna, je treba, aby sa zaoberal teoretickou a teologickou múdrosťou: keďže má od prirodzenosti možnosť nadobudnúť poznanie a chápanie všetkých vecí, je potrebné, aby získal teoretické poznanie a zdatnosť múdrosti ako toho, čo mu je najväčšmi primerané. (Iambl. <i>Protr.</i> IV, 50K)</p>

25 Iambl. *Protr.* I, 12K.

26 Met. VII, 1029b.

27 Iambl. *Protr.* I, 10K – 12K.

28 Ako slovenský ekvivalent pojmu φρόνησις v tomto prípade volíme výraz *rozumnosť*, nakoľko sa tu používa v negatívnom vzťahu k slovesu παραλογιζόμεναι, ktorého význam znamená *robiť si klamný úsudok* (Panczová 2012, s. 948).

<p>εἰ τοίνυν αἱ μὲν ἄλλαι πᾶσαι ἐπιστῆμαι θηρευτικάι τινές εἰσι καὶ παρασκευαστικάι τῶν ἀγαθῶν, μόνη δὲ ἡ τελέα δικαιοσύνη καὶ φρόνησις τὴν κατ' ἄξιαν χρῆσιν ποιοῦνται ἐκαστῷ καὶ ἀναφέρουσι ταύτην πρὸς τὸν ἡγεμόνα νοῦν, αὕτη ἂν εἴη ἥς δεῖ ἀντιποιεῖσθαι.</p>	<p>Ak ďalej všetky ostatné vedy síce túžia niečo poznávať a sprostredkúvajú dobré veci, ale keďže dokonalá spravodlivosť a rozumnosť činí používanie každej veci primeraným a prináša ho k rozumu, ktorý vládne, potom bude potrebné, aby si ich tieto vedy privlastnili. (Iambl. <i>Protr.</i> V, 72K)</p>
<p>δι' αὐτὰς δὲ τίμιοι αἱ θεωρίαι²⁹ καὶ αἰρετὴ ἐν ταύταις τοῦ νοῦ ἡ σοφία, διὰ δὲ πράξεις αἱ κατὰ φρονησιν.</p>	<p>Prostredníctvom seba samých sú cenné vedecké skúmania a v nich žiaduca múdrosť rozumu, a na základe praktických činností sú hodnotné zase tie skúmania, ktoré sú v súlade s rozumnosťou. (Iambl. <i>Protr.</i> V, 96K)</p>
<p>ὥστε εἴπερ ψυχὴ μὲν σώματος ἄμεινον (ἀρχικώτερον γὰρ τὴν φύσιν ἐστί), περὶ δὲ σῶμα τέχνη καὶ φρονήσεις εἰσὶν ἰατρικὴ καὶ γυμναστική, δῆλον ὅτι καὶ περὶ ψυχὴν καὶ τὰς ψυχῆς ἀρετὰς ἐστί τις ἐπιμέλεια καὶ τέχνη, καὶ δυνατοὶ λαβεῖν αὐτὴν ἔσμεν, εἴπερ γε καὶ τῶν μετ' ἀγνοίας πλείονος καὶ γινῶναι χαλεπωτέρων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν περὶ φύσεως· πολὺ γὰρ πρότερον ἀναγκαῖον τῶν αἰτίων καὶ τῶν στοιχείων εἶναι φρόνεσιν ἢ τῶν ὑστέρων.</p>	<p>Pretože duša je lepšia ako telo (keďže je od prirodzenosti väčšmi schopná vládnuť), ale existujú umenia a vedomosti spojené s telom, ako tie lekárske a gymnastické, je zrejmé, že aj v spojitosti s dušou a duševnými zdatnosťami jestvuje nejaká starostlivosť a umenie, ktoré sme schopní nadobudnúť, veď predsa dokážeme pochopiť omnoho viac zložitejších vecí, o ktorých existuje väčšia nevedomosť. A to isté platí aj o prírode; je totiž omnoho nevyhnutnejšie najprv poznávať príčiny a prvky než účinky. (Iambl. <i>Protr.</i> VI, 108K)</p>
<p>πάντες γὰρ ὁμολογοῦμεν ὅτι δεῖ μὲν τὸν σπουδαιότατον ἄρχειν καὶ τὸν τὴν φύσιν κράτιστον, τὸν δε νόμον ἄρχοντα καὶ κύριον εἶναι μόνον· οὗτος δὲ φρόνησίς τις καὶ λόγος ἀπὸ φρονήσεώς ἐστιν. ὥστε φανερόν ὅτι κατὰ τὴν κυριωτάτην κρίσιν κράτιστόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν ἡ φρόνησις.</p>	<p>Všetci súhlasia, že je treba, aby vládlo to, čo je najsprávnejšie a najlepšie podľa prirodzenosti, a aby samotný zákon bol ten, ktorý vládne a je pánom; tento zákon je múdrosťou a rozumom z tejto múdrosti. Takže je zjavné, že podľa najprávoplatnejšieho úsudku je spomedzi všetkých dobrých vecí najvznešenejšia múdrosť. (Iambl. <i>Protr.</i> VI, 110K)</p>

29 Substantívum ἡ θεωρία sa v tomto kontexte môže preložiť aj ako „pozorovanie“, „skúmanie“, „vedecké poznanie“, „náuka“, „teória“ (Panczová 2012, s. 616). My sme zvolili slovenský ekvivalent „vedecké skúmania“ v domnienke, že tým nedôjde k posunu významu.

τὸ φρονεῖν καὶ τὸ γινωσκεῖν ἐστὶν αἰρετὸν καθ' αὐτὸ τοῖς ἀνθρώποις (οὐδὲ γὰρ ζῆν δυνατόν ὡς ἀνθρώποις ἄνευ τούτων), χρησιμὸν τε εἰς τὸν βίον ὑπάρχει· οὐδὲν γὰρ ἡμῖν ἀγαθὸν παραγίγνεται, ὃ τι μὴ λογισαμένοις καὶ κατὰ φρόνησιν ἐνεργήσασιν τελειοῦται. καὶ μὴν εἴτε τὸ ζῆν εὐδαιμόνως ἐν τῷ χαίρειν ἐστὶν εἴτε ἐν τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχειν εἴτε ἐν τῇ φρονήσει, κατὰ ταῦτα πάντα φιλοσοφητέον· ταῦτα γὰρ μάλιστα καὶ εἰλικρινῶς διὰ τοῦ φιλοσοφεῖν ἡμῖν παραγίγνεται.

Uvažovať a poznávať je samo osebe žiadúce pre človeka (bez týchto činností by totiž život človeka nebol možný), a je prospešné, ak sa oboje naskytá v živote; bez nich sa nám totiž nedostáva dobra, kým nie je privádzané k dokonalosti (logickým) uvažovaním a rozumnými činmi. A skutočne, či už žiť blažene tkvie v potešení, či v tom, mať zdatnosť, alebo v rozumnosti, vzhľadom na všetky tieto veci je potrebné filozofovať; ony sa nám zjavne totiž dostávajú najväčšmi prostredníctvom filozofovania. (Iambl. *Protr.* VII, 114K)

Výraz *fronésis* používa Iamblichos najprv vo forme jeho prirovnania k percepčii. *Fronésis* tu ukazuje na schopnosť správneho usudzovania vo forme praktického rozumu (πρακτικὸς νοῦς), ktorej paralelou v empirickej skúsenosti je spôsobilosť adekvátneho zmyslového vnímania. Mimochodom, v gréčtine sa sloveso φρονεῖν v spojení s adjektívom εὔ, teda v tvare εὔ φρονεῖν, prekladá aj vo význame „mať zdravý rozum“³⁰, čo asocioje akúsi triezvosť myslenia a neraz i jeho vecnosť a pragmatickosť. Skutočnosť, že disponujeme rozumnosťou, nám umožňuje vyvarovať sa mylného úsudku (παραλογίζομαι). To si vyžaduje aj prítomnosť teoretickej múdrosti (θεωρητικὴ σοφία) vo forme osvojenia si vedenia a chápania (ἐπιστήμη καὶ φρόνησις). Popri rozumnosti je pri procese poznávania nevyhnutná aj spravodlivosť (δικαιοσύνη), aby sme sa vyhli neprimeranému uplatňovaniu osvojeného vedenia. Veď aj vzdelaný človek, ak u neho absentujú cnosti ako umiernenosť či spravodlivosť, môže

činiť zlé skutky, napríklad ak neprávom, ale predsa šikovne, niekomu odoberie jeho majetok. Dôležitosť prítomnosti zdatnosti pri poznávaní a konaní nájdeme aj v Platónovom *Menexenovi*, kde sa hovorí: „a všetka znalosť, ak je odlúčená od spravodlivosti, prejavuje sa ako ošemetnosť a nie ako múdrosť“.³¹ Byť chytrý ešte neznamená byť aj múdry, lebo múdri vedia svoje schopnosti náležite používať a ich konanie sa stáva užitočným a prospešným. Neznamená to len disponovať rozumným myslením, ale je potrebné vedieť ho aj správne uplatniť, a to je podmienené schopnosťou rozoznať dobré veci od zlých, pričom zlé je „nesmierne bohatstvo a rozkoše, bezbrehá moc a sláva, ale aj nedostatok a nepoctivosť poznania“.³²

Rozumnosť (φρόνησις), ako vidno z Iamblichovho textu, sa pridružuje rovnako k teoretickému vedeniu ako k rovine konania.³³ Nenáleží len rozumovej časti duše, ale odzrkadľuje sa aj

31 *Menex.* 246e – 247a.

32 Porubjak 2000, s. 393.

33 Iambl. *Protr.* VI, 96K.

30 Porov. Panczová 2012, s. 1285.

v starostlivosti o telo, čoho výsledkom je zdravie (υγεία).³⁴ Na inom mieste v šiestej kapitole Iamblichos spomína, že Heraklés by nezdolal všetky nebezpečenstvá, pokiaľ by nedisponoval rozumnosťou, čo by mohlo opäť poukázať na dvojaké nasmerovanie tejto zdatnosti.³⁵ Epistemologická dôležitosť φρόνησις sa premieta do rozlíšenia medzi pravdivým domnievaním sa (τό δοξαζεῖν ἀληθεῶς) a poznaním v pravom zmysle slova (τό φρονεῖν), ktoré je už preukázaným, overeným vedením (ἀποδεικτική

ἐπιστήμη), hodnotnejším než len pravdivé mienenie.³⁶

Ďalším aspektom významu pojmu φρόνησις je jeho stotožnenie s najvznesenejšou zo všetkých dobrých vecí³⁷ a, nazdávame sa, to je aj dôvod, prečo v tejto súvislosti možno chápať φρόνησις ako múdrosť³⁸ v zmysle intelektuálnej cnosti. Na záver uveďme, že primárnym prostriedkom pre dosiahnutie múdrosti/rozumnosti je práve filozofia, ktorá vedie človeka k blaženému životu (τὸ ζῆν εὐδαιμόνως).

34 Iambl. *Protr.* VI, 108K.

35 Iambl. *Protr.* VI, 110K – 112K.

36 Iambl. *Protr.* VII, 48A.

37 Iambl. *Protr.* VI, 110K.

38 Na viacerých miestach v texte (porov. napr. Iambl. *Protr.* IV, 50K; VI, 110K – 112K) sa zdá, že Iamblichos výraz φρόνησις používa ako synonymum k pojmu múdrosti (σοφία), a napríklad v prípade prekladu časti (Iambl. *Protr.* VI, 110K) sa prikláňame práve k slovenskému ekvivalentu *múdrosť*.

SKRATKY

<i>De Myst.</i>	<i>De Mysteriis</i>	<i>Menex.</i>	<i>Menexenos</i>
Iambl.	Iamblichos	<i>Met.</i>	<i>Metafyzika</i>
<i>In Phaed.</i>	<i>In Phaedrus</i>	<i>Protr.</i>	<i>Protreptikos</i>
K	Kiessling		

BIBLIOGRAFIA

- Abenque, P. (2003). *Rozumnost podle Aristotela*. Praha: OIKOYMENH.
- Aristotelés (2008). *Metafyzika*. Praha: Rezek.
- Athanassiadi, P. (2002). „The Creation of Orthodoxy in Neoplatonism“. In: E. G. Clark, T. Rajak (eds.), *Philosophy and Power in the Graeco-Roman World*. Oxford: Oxford University Press.
- Dillon, J. M. (1973). *Iamblichi Chalcidensis: In platonis dialogos commentariorum fragmenta*. Leiden: J. E. BRILL.
- Dillon, J. (1993). „Iamblichus and Henads Again“. In: H. J. Blumenthal, E. G. Clark (eds.), *The Divine Iamblichus. Philosopher and Man of Gods*. London: Bristol Classical Press.
- Finamore, J. F. (2012). „Iamblichus on the Grades of Virtue“. In: E. Afonasin, J. Dillon, J. F. Finamore (eds.), *Iamblichus and the Foundations of Late Platonism*. Leiden, Boston: Brill.
- Huby, P. (1993). „Priscian of Lydia as Evidence for Iamblichus“. In: H. J. Blumenthal, E. G. Clark (eds.), *The Divine Iamblichus. Philosopher and Man of Gods*. London: Bristol Classical Press.
- Hutchinson, D. S., Johnson, M. R. (2005). „Authenticating Aristotle’s Protrepticus“. In: D. Sedley (ed.), *Oxford Studies in Ancient Philosophy. Vol. XXIX*. Oxford: Oxford University Press.
- Iamblichi (2009). *Protrepticus* (edited by E. Pistelli (1888)). Charleston: Bibliobazaar.
- Iamblichov anonym (1998). In: J. Martinka (ed.), *Antológia z diel filozofov. Predsokratovci a Platón*. Bratislava: IRIS.
- Iamblichus (1988). *The Exhortation to Philosophy* (trans. by T. Johnson (1907)). Grand Rapids, MI, USA: Phanes Press.
- Jamblichos z Chalkidy (1992). *O mystériách egyptských* (překlad J. Matoušek). Praha: Per Ahrum.
- Kiessling, M. T. (1816). *ΠΕΡΙ ΒΙΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΣ. Iamblichi Chalcidensis ex coele-Syria De vita pythagorica liber. Graece et latine*. Leipzig.
- Liddel, H. G., Scott, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.
- Lloyd, A. C. (1990). *The Anathomy of Neoplatonism*. Oxford: Clarendon Press.
- Lloyd, A. C. (2002). „Pozdější novoplatonici“. In: A. H. Armstrong, *Filosofie pozdní antiky*. Praha: OIKOIMENH.
- O’meara, D. J. (1989). *Pythagoras Revived. Mathematics and Philosophy in Late Antiquity*. Oxford: Oxford University Press.
- Panczová, H. (2012). *Grécko-slovenský slovník. Od Homéra po kresťanských autorov*. Bratislava: Lingea.
- Platón (2003). *Menexenos*. In: Platón, *Spisy. Sv. III*. Praha: OIKOYMENH.
- Porubjak, M. (2000). „Podobenstvo o úsečke a problém zla“. *Filozofia* 55(5), s. 386 – 394.
- Ricken, F. (1999). *Antická filosofie*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.